

Dreaming As a Belief Pathology According to Islamic Sources

Hassan Bagherinia^{1*}, Hosein Jalilvand²

- 1- Assistant Professor of Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran
- 2- Assistant professor of Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran

*Corresponding Author:
Hassan Bagherinia
Hakim Sabzevari University,
Sabzevar, Iran

Email:
hbagherinia@gmail.com

Received: 15 Aug 2015
Revised: 1 Aug 2016
Accepted: 18 Aug 2016

Abstract

Damage on the beliefs of an individual or a community can affect the public health. The main objective of this study was to explain and comment on dreaming as a belief-related pathology in religious beliefs sanity. By relying on the eternal power of God, the religious person is exposed to a kind of damage, which makes him to feel himself eligible for the enjoyment of some blessings, which he did not strive for. To obtain an accurate meaning of the concept, a network of semantic analysis and comparison of synonyms and antonyms were performed. It was considered that the meaning of words is not achieved only by referring to dictionaries. The results demonstrated that there are differences between the "dreaming" and "hope". For example, the concept of hope embodies "try and act". Since even the concepts of "fear and hope" often come together, hope and dreaming are distinct.

As the findings of the study indicated, the main consequences of dreaming in religious education and beliefs sanity are self-centeredness as well as individual and collective narcissism that can bring about detrimental personal and social consequences.

Keywords: Dreaming, Hope, Pathology, Religious Training

آرزواندیشی به منزله یک آسیب اعتقادی بر پایه منابع اسلامی

حسن باقری نیا^{۱*}، حسین جلیوند^۲

چکیده

وجود آسیب در باورها و اعتقادات هر فرد و یا یک جامعه می‌تواند در سلامت عمومی آنان نقش داشته باشد. مقصود اصلی این پژوهش، تبیین و نقد آرزواندیشی به منزله یک آسیب در سلامت باورهای دینی است. شخص دین‌دار به واسطه‌ی تکیه بر قدرت لایزال الهی، در معرض این آسیب قرار دارد که به‌طور غیرواقع بینانه، خود را محق و مدعی برخورداری از مواهبی بداند که برای آن تلاشی نکرده است. روش انجام پژوهش حاضر، به‌صورت تجزیه و تحلیل مفهوم می‌باشد و هدف آن است که تنها با مراجعه به فرهنگ‌های لغت نمی‌توان به مفاهیم واژه‌ها دست یافت؛ بلکه با نظر به شبکه معنایی، کشف روابط میان یک واژه و واژه‌های دیگر و مقایسه واژگان مترادف و متضاد، می‌توان به معنای دقیق‌تری از واژگان و مفاهیم دست یافت.

یافته‌ها نشان می‌دهد که میان مفهوم «آرزواندیشی» و «امیدواری» تفاوت‌هایی وجود دارد؛ از جمله اینکه تکیه بر مفهوم امیدواری با سعی و عمل قابل جمع است. از آنجایی که زوج مفهومی «خوف و رجا» در بیشتر موارد با یکدیگر آمده است؛ در نتیجه امیدواری و آرزواندیشی از یکدیگر متمایز می‌باشد. از این رو اصلی‌ترین پیامد آرزواندیشی در تربیت دینی، رشد خودمحوری و خودشیفتگی فردی و جمعی است که تبعات زیان‌بار فردی و اجتماعی را در پی دارد.

واژه‌های کلیدی: آرزواندیشی، آسیب‌شناسی تربیت دینی، امیدواری

۱- استادیار، گروه تعلیم و تربیت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران
۲- استادیار، گروه تعلیم و تربیت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

* مؤلف مسئول: حسن باقری نیا

سبزوار، توحید شهر، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

Email:
hbagherinia@gmail.com

دریافت: ۲۴ مرداد ۱۳۹۴

اصلاحات: ۱۱ مرداد ۱۳۹۵

پذیرش: ۲۸ مرداد ۱۳۹۵

مقدمه

از نتایج طبیعی اعمال است که اگر در مواردی مثبت واقع شود، به طور کلی در بلندمدت زیان آور می‌باشد. بدتر از خوش‌خیالی‌های دنیایی در امور مادی، خوش‌خیالی‌های دینی در امور معنوی مرتبط با خدا و آخرت می‌باشد که عوارض و آثار عاقبت‌سوزی دارد. این خوش‌خیالی‌ها که تنگ‌نظری و تعصبات دینی را پدید می‌آورد، ریشه در ذهنیات خودمحرانه، باورهای تلقین‌شده‌ی تاریخی نسبت به برتری‌های قومی و نژادی دارد (۶).

در این پژوهش از روش تحلیل و تفسیر مفهومی استفاده شده است. از این رو بافت آیات مرتبط با مفهوم آرزواندیشی و امیدواری، ترادف معنایی آن‌ها براساس شبکه معنایی و نوع مخاطب آیات و تحلیل فضای روانشناختی حاکم بر آن مورد بررسی قرار گرفت (۷). هنر روش‌های تحلیل کیفی و تحلیلی این است که باورها را چه در سطح فردی و چه در سطح عمومی از محقق ناخودآگاهی بیرون آورده و زیر تیغ نقد و تحلیل می‌گیرد. در فرآیند بازشناسی باورها، روش‌های تحلیلی باورهای به‌دست آمده از گذر روان‌شناختی با باورهای به‌دست آمده از گذر معرفت‌شناختی را تفکیک می‌نماید و سپس به بازکاوی و سنجش آن‌ها می‌پردازد.

بحث

تحلیل مفهوم «امانی» در قرآن

قرآن برای تمایلات و آرزوهایی که یک شخص یا یک ملت برای خود تصور می‌کند و انتظار دارد، از واژه‌ای به نام امانی (جمع امنیه) استفاده نموده است. امانی گاهی شکل گروهی دارد؛ امانی هر ملت یا پیروان هر دینی، مجموعه‌ای از ذهنیات، تصورات و تبلیغاتی است که در طول سالیان دراز همچون رسوبات دریا یا زنگار فلزات، شکل فرهنگی گرفته و با تمایلات و محاسبات خودمحرانه بشری قدر و اندازه ایدئولوژیک می‌یابد (۸).

گاهی آنچه در میان عموم دین‌داران رایج است، نه

سلامت باورهای دینی از جمله اموری است که در سلامت عمومی افراد نقش دارد و چه بسا باورهای غلط دینی افراد را از واقعیت‌ها دور کرده و آن‌ها را از خود بیگانه سازد. زندگی توحیدی می‌تواند دچار آفت شود (۱)؛ از جمله آفات عقاید و باورهای انسان دین‌دار، آفت آرزواندیشی (Wishful thinking) است. آرزواندیشی نوعی از خداشناسی معیوب ناشی از قیاس به نفس بشری و شناخت خداوند، دین‌داری از زاویه منافع فردی و مصلحت‌اندیشی‌های محدود و انسان‌مدارانه دنیایی می‌باشد (۲). منظور از آرزو اندیشی در توحید شخص دین‌دار، نه تنها ناباوری نسبت به خالق هستی؛ بلکه بدفهمی مشیت و نظاماتی است که در جهان برقرار کرده و نادرستی انتظاراتی است که شخص دین‌دار به خیال‌های خودمحرانه خود از خدا دارد (۳).

آرزو اندیشی، یعنی دل‌خوش کردن به امید و آرزوهایی که شخص دین‌دار در ذهن می‌پروراند؛ در حالی که معلوم نیست تا چه حد با واقعیات بیرونی انطباق داشته باشد؛ بنابراین می‌توان گفت آرزواندیشی فعل یا حالت کسی است که به حکم انگیزشی ناآگاهانه و برای دوری از رویارویی با واقعیات‌های دردانگیز و یا نامطبوع، به آن چه خوش دارد، واقعیت داشته باشد یا واقعیت پیدا کند، نسبت واقعیت می‌دهد و سپس برای آن چه می‌خواهد باور داشته باشد، توجیهاتی دست و پا می‌کند. همچنین می‌توان گفت که مقصود از آرزواندیشی، عقیده یا انتظاری است که مبتنی بر آمل و آرزوها می‌باشد، نه بر چیزی که آدمی برای واقعی انگاشتن آن دلیل دارد (۴). آدمی عادت دارد، آینده را آن طور که تمایلاتش ایجاب می‌کند و دوست دارد، ببیند (۵). البته ممکن است ادعا شود، خوش‌بینی همیشه روحیه و انرژی مثبت می‌دهد؛ اما طرف دیگر قضیه را نیز باید دید که اگر به اتکا خوش‌خیالی، شخص موحد با شکست مواجه شود، چگونه با یأس و ناامیدی مقابله کند؟ به هر حال خوش‌خیالی و در ابر اوهام پرواز کردن، نوعی زندگی دور از واقعیات و غفلت

مذکور، استنتاج مشرکان درباره پاداش و کیفر کارها به‌طور ضمنی بیان شده‌است که این استنتاج را می‌توان در این قالب منطقی ذکر کرد، «خوش داریم که پاداش و کیفر چنین یا چنان باشد»؛ پس «پاداش و کیفر چنین یا چنان است». در حقیقت آیه یادشده در صدد است تا استنتاج ضمنی فوق را باطل نماید.

در قرآن صریح‌ترین بیان در رد آرزواندیشی و این گمان باطل که کسی پندارد که چون چیزی را خوش دارد، پس محقق است یا محقق خواهد شد، در این آیه است: "أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى؛ مگر انسان آنچه را آرزو کند، دارد؟". این بیان در قالب استفهام انکاری می‌باشد و اگر چه استفهام است؛ اما در واقع، رد و انکار آن، پندار نادرست می‌باشد (۱۲).

در تفاسیر آیات مرتبط با آرزواندیشی، بر ناروا و ناسازگار بودن آن با ایمان و عمل تأکید شده است که به آن پرداخت می‌شود.

علامه طباطبایی در المیزان خوش‌خیالی و خیال‌پردازی معطوف به منافع فردی را، نوعی انحراف دینی می‌داند. در این آیه آمده است که به دلخواه شما مسلمانان، گروهی از مسلمانان منحرف و خیال‌پرداز نیست و به دلخواه اهل کتاب نیز نمی‌باشد؛ بلکه کرامت نزد خدا و حمایت خدا از شما، دائر مدار اعمال شما است. این آیه حکایت حال بعضی از مؤمنان می‌باشد که فکر می‌کردند، به‌خاطر ایمانشان حقی بر خدا و رسول او دارند و واجب است، خدا جانب مؤمنان را رعایت کند و هنگام مشاجره مؤمنان را مساعدت نماید. همچنین خود را به‌واسطه ایمانشان، صاحب کرامت و احترامی در نزد خدا می‌دانستند و اهل کتاب نیز، به‌واسطه آرزوهای باطلشان، خود را پسران خدا و دوستان او می‌پنداشتند و می‌گفتند: "امین هیچ راهی برای اعتراض به ما ندارند و حق آن است که همه این‌ها خیالات پوچ و باطل می‌باشد، چون نه دخول در سلک اسلام فی نفسه باعث کرامت می‌شود و نه دخول در یهودیت یا نصرانیت؛ بلکه کرامت دائر مدار عمل است" (۱۳).

در تفسیر مجمع‌البیان نیز، ذیل مفهوم «امانی» در

خداخواهی و پیروی از پیامبر (ص) و امامان معصوم (علیهم‌السلام)؛ بلکه نوعی منفعت‌طلبی و حاجت‌خواهی‌های نازل مادی می‌باشد. علی (ع) در حکمت ۲۶۷ نهج‌البلاغه می‌فرماید: "و الأمانی تعمی أعين البصائر؛ آرزوها چشم دیدن را کور می‌کند" (۹). غالباً مردم از آرزوهای خود لذت می‌برند و با خیال‌بافی، وضع مطلوب را در عالم ذهن خود به‌جای واقع می‌نشانند. گاه تأثیر این آرزوها به اندازه‌ای است که در استدلال‌ها و استنباط‌های شخص نیز تأثیر می‌گذارد؛ یعنی فرد مطلبی را تنها به این دلیل ادعا می‌کند یا می‌پذیرد که دوست دارد، چنین باشد نه به‌خاطر اینکه دلیلی بر آن اقامه شده‌است و یا واقعاً چنان می‌باشد. صورت استنتاجی که در ذهن متدین آرزواندیش شکل می‌گیرد این است که «خوش دارم که الف، ب باشد»؛ پس «الف، ب است».

در قرآن کریم یکی از بارزترین نمونه‌های آرزواندیشی، آیه‌ای است که در آن یهودیان و ترسایان مدعی شدند که "هرگز کسی به بهشت درنیاید، مگر آنکه یهودی یا ترسا باشد". قرآن درباره این ادعای ایشان می‌گوید: "و قَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ؛ این آرزوهای [واهی] ایشان است. بگو: اگر راست می‌گوئید، دلیل خود را بیاورید". صورت استنتاج ایشان در قالب استدلال منطقی این است که «خوش‌نداریم که هرگز غیریهودی و غیرترسا داخل بهشت شود»؛ پس «هرگز غیریهودی و غیرترسا وارد بهشت نمی‌شوند» (۱۰).

در واقع، آرزواندیشی یکی از مصادیق جهل مرکب است. در چنین جهلی شخص به‌واسطه‌ی آرزواندیشی، اعتقاد به تحقق امری دارد که آن امر واقعاً محقق نیست. قرآن مجید در آیه ۱۲۳ سوره نساء، به‌منظور رد آرزوی باطل مشرکان درباره پاداش و کیفر می‌فرماید: "الَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ و لَا أَمَانِيَّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلُ سُوءًا يُجْزَى بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا؛ [پاداش و کیفر] به دلخواه شما و به دلخواه اهل کتاب نیست هر کس بدی کند، در برابر آن کیفر می‌بیند...» (۱۱). در آیه

آیه ۱۲۳ از سوره نساء، دو روایت آمده است:

"به باور برخی، این آیه در نکوهش فخرفروشی اهل کتاب و گروهی از مردم مسلمان فرود آمد؛ چرا که اهل کتاب به انگیزه برتری جویی و سلطه طلبی به مسلمانان می گفتند: پیامبران ما پیش از پیامبر شما به مقام والای رسالت اوج گرفتند و کتابهای آسمانی ما نیز، پیش تر از قرآن فرود آمده است؛ از این رو ما به بارگاه خدا نزدیک تریم و احترام بیشتری داریم. در برابر اینان گروهی از مسلمانان گفتند: پیامبر ما آخرین و برترین پیام آور خداست و قرآن ما نیز، آخرین و برترین کتاب آسمانی و تصدیق کننده دیگر کتابها می باشد. دین ما اسلام است که همان دین مورد نظر خداست. در این کشمکش بود که این آیه بر قلب پیامبر انصاف و عدالت فرود آمد که: لیس بامانیکم و لا امانی اهل الکتاب".

برخی نیز آورده اند که این دو آیه در برابر فخر فروشی و انحصار طلبی و سلطه جویی یهود و نصارا فرود آمده است؛ چرا که گروه نخست پافشاری می کردند که پسران و دوستان خدایند؛ "... نحن ابناء الله و احباؤه..." و گروه دوم نیز، اصرار می ورزیدند که جز یهودی و یا مسیحی، دیگری به بهشت خدا نخواهد رفت؛ "... لن یدخل الجنة الا من کان هودا او نصاری...". در این هنگام بود که این آیات روشن ساخت که ملاک برتری، ایمان به اسلام و عمل به مقررات انسان ساز است، نه لاف و گزاف و شعارهای میان تهی و سوء استفاده از دین (۱۴).

در تفسیر نمونه نیز ذیل مفهوم «امانی» آمده است که مسلمانان و اهل کتاب هر کدام بر دیگری افتخار می کردند، اهل کتاب می گفتند پیامبر ما قبل از پیامبر شما بوده و کتاب ما از کتاب شما سابقه دارتر است. مسلمانان نیز، می گفتند پیامبر ما خاتم پیامبران بوده و کتابش آخرین و کامل ترین کتب آسمانی است؛ بنابراین ما بر شما امتیاز داریم. طبق روایت دیگری، یهودی ها می گفتند: ما

ملت برگزیده ایم و آتش دوزخ جز روزهای معدودی به ما نخواهد رسید (و قالوا لن تمسنا النار الا ایاماً معدودة). مسلمانان نیز، می گفتند ما بهترین امتها هستیم؛ زیرا خداوند درباره ما گفته است: "کنتم خیر امة اخرجت للناس". بعد از نازل شدن آیه فوق، بر این ادعاها قلم بطلان کشیده شد و ارزش هر کس را به اعمالش معرفی کرد.

در این دو آیه یکی از اساسی ترین پایه های اسلام بیان شده است که ارزش وجودی اشخاص و پاداش و کیفر آنها، هیچ گونه ربطی به ادعاها و آرزوهای آنها ندارد؛ بلکه تنها بستگی به عمل و ایمان دارد. این مسأله، اصلی ثابت و سنتی تغییرناپذیر می باشد و قانونی است که تمام ملتها در برابر آن یکسان هستند؛ بنابراین در آیه نخست می فرماید: "فضیلت و برتری به آرزوهای شما و آرزوهای اهل کتاب نیست" (۱۵).

در تفسیر نور نیز، ذیل مفهوم «امانی» آمده است که مسلمانان به خاتمیت پیامبر اسلام و اینکه بهترین امت هستند، افتخار می کردند. اهل کتاب نیز به سابقه ی خود می بالیدند و می گفتند: جز ایام معدودی در آتش نخواهیم بود. این آیه در تصحیح پندار هر دو گروه، ملاک را «عمل» قرار داد. برخی مسلمانان انتظار داشتند که پیامبر در مشاجرات مسلمانان و اهل کتاب، از مسلمانان جانب داری کند؛ در حالی که اصل بر عدالت است، نه حمایت (۱۶).

مفهوم «امیدواری» در مقابل مفهوم «آرزواندیشی» در برخی آیات قرآن

برخلاف مفهوم آرزواندیشی که ترویج نوعی خوش خیالی باطل می باشد، مفهوم امیدواری یا رجاء از ریشه «رجو» مطرح است که از جمله می توان این مفهوم را در زوج مفهومی خوف و رجاء و یا همان خوف و طمع مشاهده کرد. رجاء و مشتقات آن، ۲۲ بار در قرآن کریم بکار رفته است. در قرآن کریم، با تعبیر دیگری غیر از رجاء، همچون «عدم قنوط»، به انسانها توصیه شده است که امیدوار باشند و از ناامیدی بپرهیزند. «رجا» عبارت است از احساس راحتی

جدول ۱: مصادیق آرزواندیشی

آیات مربوطه	مصادیق آرزواندیشی
وقالوا لن يدخل الجنة الا من كان هودا او نصارى تلك امانتهم (۱۸) لیس بامانیکم و لا امانی اهل الكتاب من یعمل سوءا یجز به (۱۹) و غرتکم الامانی حتی جاء امر الله و غرکم بالله الغرور (۲۰) و منهم امیون لا یعلمون الكتاب الا امانی و ان هم الا یظنون (۲۱)	انحصار صرف رستگاری و بهشت به هم‌کیشان خود فرار از جزای عمل به واسطه تعلق به یک دین غرور و خودفریبی در اثر آرزواندیشی فراموشی دستورات دینی و خلاصه کردن آن در خیالبافی‌های موهوم

جدول ۲: مصادیق امیدواری

آیات مربوطه	مصادیق امیدواری
و ادعوه خوفا وطمعا ان رحمه الله قریب من المحسنین (۲۲) تتجافی جنوبهم عن المضاجع یدعون ربهم خوفا و طمعا (۲۳) فمن آمن و اصلح فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون (۲۴) ان الذین قالوا ربنا الله ثم استقاموا فلا خوف علیهم (۲۵) فمن اتقی و اصلح فلا خوف علیهم (۲۶)	امیدواری با نیکوکاری قابل جمع است. امیدواری با تلاش، سختی و شب زنده‌داری همراه است. ایمان واقعی و عمل نیکو پیش‌توانه امیدواری است. استقامت و بردباری شرط امیدواری است. رعایت خویش‌داری مقدم بر امیدواری است.

رهایی‌بخشی دارند (۲۷) و آزادکنندگی و رهایی‌بخشی حقیقت، بدین معنا است که فقط با التزام نظری و عملی به حقایق و واقعیت‌ها، می‌توان از وضع و حال نامطلوب رها شد. از این رو یکی از آفت‌های اعتقادات دینی این است که، دین وارد ظرف شخصیتی افراد شده و خود تحول یابد. در این حالت، شخص مفسر دین می‌شود و دین که بایستی با گرایش‌های ناسالم روانی، از قبیل خودشیفتگی مقابله کند، خود به ابزاری برای ارضای این گونه تمایلات تبدیل می‌گردد.

خودشیفتگی بدین معنا است که فرد یا گروه اجتماعی، براساس برآوردی از خود که مطابق با واقع نیست، خود را بیش از آنچه هست، برآورد می‌کند. خودشیفتگی گاهی فردی و گاهی گروهی است. عباراتی مانند: «هنر نزد ایرانیان است و بس!»، «ایرانیان باهوش‌ترین مردم دنیا هستند»، «ما کشور امام زمانیم (عجل الله تعالی فرجه الشریف)»، «ما فرزندان خدا یا قوم برگزیده‌ایم» و پندارهایی از این قبیل احساساتی که به طور عام در ادبیات و فرهنگ ما، حس تافته جدا بافته بودن را به مردم ما منتقل می‌کند، همه نشانی از کبر یا خودشیفتگی فرهنگی می‌باشد. در حالت خودشیفتگی شخص دین دار صفات یا دستاوردهای خود یا گروه خود دین و سلامت، دوره ۴، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۵

قلب در نتیجه‌ی انتظار تحقق امری که محبوب و خوشایند است، البته در صورتی که اکثر اسباب و موجبات آن امر محبوب، محقق باشد؛ ولی هرگاه وجود یا عدم اسباب آن، معلوم نباشد، به چنین انتظاری «تمنی» و «آرزو» گفته می‌شود (۱۷). در جدول ۱ و ۲، ابتدا برخی مصادیق «امانی» یا آرزواندیشی و سپس مصادیقی از «رجاء» یا امیدواری به‌عنوان نمونه آورده شده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه در جداول آمده، در یک جمع‌بندی می‌توان ملاحظه کرد که آرزواندیشی به منزله آسیب اساسی در سلامت اعتقادی فرد دین‌دار است و می‌تواند پیامدهای آسیب‌زایی همچون: خودمحوری و خودشیفتگی ایجاد نماید. در این صورت می‌توان از مفهوم بدیل امیدواری در قرآن یاد کرد که با آرزواندیشی متفاوت می‌باشد. امیدواری برخلاف آرزواندیشی، با واقعیت‌ها در ارتباط است و با سعی، تلاش و اختیار دین‌داران قابل جمع می‌باشد.

اصلی‌ترین پیامد آرزواندیشی در سلامت اعتقادی، رشد خودمحوری و خودشیفتگی فردی و جمعی است. حقایق و واقعیت‌ها، نقش

تضاد منافع

انجام این مطالعه با منافع افراد حقیقی یا حقوقی تعارضی نداشته است.

تشکر و قدردانی

از کارشناسان محترم کتابداری دانشگاه حکیم سبزواری که با فراهم نمودن امکانات و منابع، شرایط انجام این پژوهش را فراهم نمودند، قدردانی می‌نمایم.

پیشنهادات

نظر به اینکه در زمینه سنجش آسیب و یا سلامت اعتقادی در بعد آرزواندیشی، ابزار و سنجه مناسبی وجود ندارد، پیشنهاد می‌گردد تا علاقمندان به این حوزه پژوهشی نسبت به ساخت و هنجاریابی این سنجه کوشش نمایند.

راه بیش از آنچه باید و شاید، ارزیابی کند. این قبیل عقاید به سهولت و سرعت، آدمیان را به دو دسته‌ی «خودی» و «غیرخودی» تقسیم می‌کنند و غیرخودی‌ها را از شأن، مکانیت، امتیازات و مزایای خودی‌ها بی‌بهره و محروم می‌کند. از این رو آرزواندیشی، انسان را به ورطه بداخلاقی و عدم مدارا سوق می‌دهد.

حمایت مالی

این مطالعه از سوی هیچ مؤسسه‌ای حمایت مالی نشده است.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان این مقاله، حداکثر تلاش خود را برای رعایت امانت‌داری علمی و رعایت اخلاق پژوهش صرف نموده‌اند.

References

1. Tkhostov A, Vinogradova M. The study of wishful thinking phenomenon in patients with personality disorders. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2013; 86:578-83.
2. Bazargan A. The methodology of contemplation in Quran. Tehran: Publishing Company; 1994 (Persian).
3. Malekian M. Lasting love: essays on ethics. 1st ed. Tehran: Publishing Negahe Moaaser; 2006 (Persian).
4. Moser RS. Handbook of the psychology of religion and spirituality. New York: The Guilford Press; 2005.
5. Bernard S, Clément F, Mercier H. Wishful thinking in preschoolers. *Journal of Experimental Child Psychology*. 2016; 141:267-74.
6. Burde D, Middleton JA, Wahl R. Islamic studies as early childhood education in countries affected by conflict: the role of mosque schools in remote Afghan villages. *International Journal of Educational Development*. 2015; 41:70-9.
7. Bagheri K. Introduction to the philosophy of education of the Islamic republic of Iran. Tehran: Publications of Elmi va Farhangi; 2006: 47 (Persian).
8. Malekian M. Saying Aspiration. Tehran: Publishing Negahe Moaaser; 2010. P. 57 (Persian).
9. Nahj olbalaghe. Trans: Shahidi SJ. Tehran: Publications of Elmi va Farhangi; 1994 (Persian).
10. Holy Quran, Trans: Makarem Shirazi N. 1st ed. Tehran: Institute of Culture and Art Publication; 2011. Baghare: 111 (Persian)
11. Ibid, Nesa: 123.
12. Ibid, Najm: 24.
13. Tabataba'i SMH. Al-Mizan in interpretation (Tafsir) of Quran. Qom: Islamic Publication; 2003.
14. Ṭabarsī al-Faḍl ibn al Ḥ. Majma' Al-Bayan fī tafsīr al-Qur'ān. Bayrūt: Dār al-Kutub al-'Ilmīyah; 1997.
15. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Qom: Darolkotob Publication; 2003.
16. Qara'ati M. Tafsir Noor. Qom: Darolkotob Publication; 2009.
17. Al-Isfāhani R. Al-Mufradat fī Gharīb al-Qur'an. Qom: Darolkotob Publication; 1961. P. 297.
18. Holy Quran, Baghare: 111.
19. Ibid, Nesa: 123.
20. Ibid, Hadid: 14.
21. Ibid, baghare: 78.

22. Ibid, Aaraf: 57.
23. Ibid, Sajde: 16.
24. Ibid, Anaam: 48.
25. Ibid, Ahghaf: 46.
26. Ibid, Aaraf: 35.

27. Donahue MJ. Intrinsic and extrinsic religiousness: review and meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1985;48(2):400-19.